

До спеціалізованої вченої ради Д 35.051.03
у Львівському національному університеті
імені Івана Франка
за адресою:
79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Ярмиша Олександра Назаровича
на дисертацію Трепак Лесі Михайлівни «Німецькі окупаційні суди та
судочинство як складова нацистського тоталітарного режиму в Галичині
(1941-1944 рр.)»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних
і правових учень

Ведучи мову про **актуальність теми роботи** Трепак Л.М., просто нагадати, що одним із основних завдань історико-правової науки є відтворення процесу формування та розвитку державно-правових інститутів в усій конкретності та розмаїтті історичних форм, буде замало. Також недостатньо буде сказати, як це зазвичай робиться, що історичний досвід організації та функціонування судів слід вивчати й враховувати, оскільки у нас зараз є проблеми з судовою реформою. Тут випадок особливий, бо йдеться про історію Другої світової війни, про українські окуповані території, про нацистський режим. Чим більше років минає з тих часів, тим активніше розробляються різноманітні аспекти тих трагічних подій. При цьому інтерес до історії далеко не завжди носить академічний характер. Це цілком очевидно зараз, коли на шпальтах газет, журналів, в електронних мас-медіа обговорюється безліч проблем у зв'язку з 75-річчям закінчення війни. І ще раз можна переконатися в тому, що у людства, на жаль, автоматично не виробляється імунітет проти тоталітарної ідеології та практики. За цих умов

наші науковці мають активно працювати там, де зовсім недавно були «білі плями» чи «закриті» теми. Ось чому слід вітати Трепак Л.М. з тим, що вона взялася за дуже актуальну і вкрай складну тему.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідницької теми кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Характерні ознаки розвитку державності, права та політико-правової думки в Україні та зарубіжних країнах» (номер державної реєстрації 01120032670).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Чітко встановивши **предмет** свого дослідження, Трепак Л.М. **метою** роботи проголосила з'ясування історико-правових закономірностей і особливостей утворення та функціонування німецьких окупаційних судів та судочинства як складової нацистського тоталітарного режиму в Галичині у 1941–1944 роках.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати джерельну базу дослідження, стан наукової розробки проблеми й узагальнити її історіографічні здобутки;
- з'ясувати зміни у правовому статусі Галичини у роки Другої світової війни;
- з'ясувати особливості організації судів і здійснення судочинства на західноукраїнських землях у складі дистрикту Галичина;
- дослідити характерні риси німецького окупаційного судочинства в дистрикті Галичина, його репресивний, тоталітарний характер;

- з'ясувати структуру, повноваження і компетенцію військових, поліцейських, німецьких, Вищих німецьких судів, ненімецьких судів у Галичині в 1941–1944 роках;
- проаналізувати німецькі, польські та інші нормативно-правові акти нацистської Німеччини і Польського генерального губернаторства, які діяли в дистрикті Галичина у 1941–1944 роках;
- дослідити організацію та діяльність прокуратури, адвокатури і нотаріату, а також їх функціональні взаємозв'язки із судами;
- охарактеризувати діяльність органів юстиції Польського генерального губернаторства і дистрикту Галичина щодо керівництва німецькими і ненімецькими судами на території Галичини;
- узагальнити, оцінити та провести історико-правовий аналіз організації і діяльності німецьких окупаційних судів, судочинства як складової частини нацистського тоталітарного режиму у Галичині.

Слід відзначити, що з переважною більшістю цих завдань дисертантка послідовно і цілком успішно впоралася. Можна погодитися і з визначенням **хронологічних та територіальних рамок** дослідження.

Дисертація вирізняється актуальністю розробленої проблематики, оригінальністю структури і послідовністю викладення теоретичного та емпіричного матеріалу, чіткістю і зрозумілістю сформульованих положень і висновків.

Дисертаційна робота спирається на міцну **методологічну основу**, яка зумовлена метою та задачами дослідження, специфічними рисами його предмету і являє собою систему загальнонаукових та спеціально-наукових принципів та методів пізнання. Методологія дослідження побудована на принципах історизму, об'єктивності та системності. З-поміж спеціально-наукових методів пізнання Трепак Л.М. цілком справедливо віддала перевагу віддала перевагу історико-правовому методу - його застосування відбулося на кожному етапі дослідження, зокрема з його допомогою розкрито правовий статус Галичини у роки Другої світової війни, утворення

дистрикту Галичина та створення судової системи на окупованих західноукраїнських землях.

З допомогою історико-правового методу показано трансформацію історичних понять «суди», «правосуддя» та інших у протилежним їм за змістом. Історико-правовий характер дослідження зумовив ключову роль принципу історизму та історико-правового методу, згідно з якими дослідження має об'єктивно відтворювати та неупереджено розкривати історико-правові події та явища, бути вільним від модернізації досліджуваних подій та явищ, розглядати історико-правові факти в їх причинно-наслідковому взаємозв'язку та наступності.

Широко і плідно застосовувалися й інші методи наукового дослідження. Зокрема, метод структурно-функціонального аналізу використано для з'ясування порядку формування та компетенції німецьких окупаційних судів на території Галичини у 1941–1944 роках. Герменевтичний метод застосовано для інтерпретацій судових рішень і вироків.

Система й особливості застосування методів цього історико-правового дослідження докладно охарактеризовані в підрозділі 1.2. дисертації.

На високу оцінку заслуговують зусилля Л.М.Трепак з формування джерельної бази роботи, її розширення за рахунок залучення виявлених нею в архівосховищах документальних матеріалів. Зокрема, авторкою було опрацьовано у Державному архіві Львівської області і введено до наукового обігу матеріали 44 архівних справ.

Достовірність і наукова новизна положень та висновків

Визначена в дисертації наукова новизна характеризується високим рівнем достовірності, яка сформована Трепак Л.М. Дисертація є першим спеціальним науковим дослідженням утворення та діяльності окупаційних судів як складової нацистського тоталітарного режиму у Галичині 1941–1944 років.

Автором уперше здійснено конкретно-історичне дослідження змісту та форми окупаційної судової влади в Галичині як складової нацистського неправового тоталітарного державного режиму, який, як переконливо доведено в дисертації, абсолютно деформував поняття права та правосуддя, використав суди як інструмент репресій проти місцевого населення та елемент гітлерівського «нового порядку» на українських землях.

Дисертанткою докладно вивчено окупаційну судову систему в Галичині як складову судової системи Польського генерального губернаторства, висвітлено організацію та діяльність військових, спеціальних, поліцейських, німецьких і Вищих німецьких судів, ненімецьких судів, прокуратури, адвокатури, нотаріату. На основі узагальненої судової практики авторка цілком справедливо доходить висновку про порушення у діяльності судів фундаментальних принципів правосуддя – незалежності судів і суддів, незмінюваності суддів, змагальності процесу тощо;

Цінним для історико-правової науки вважаю положення дисертації Трепак Л.М. щодо суті та особливостей застосування у діяльності нацистських окупаційних судів у Галичині німецького кримінального кодексу 1871 р., німецького кримінально-процесуального кодексу 1877 р., нормативних актів Третього Рейху, Польського генерального губернаторства та дистрикту Галичина, які полягали в максимальній кримінальній репресії, що передбачала найтяжчі покарання – смертні вироки та тривалі тюремні ув'язнення;

Переконливою мені видається позиція Трепак Л.М. щодо виокремлення у системі окупаційних судових органів ненімецьких (городських, окружних, апеляційних) судів за участі професійних суддів – українців та поляків, які здійснювали судочинство щодо місцевого населення на засадах і згідно з нормами австрійського цивільного кодексу 1811 р., польського кримінального кодексу 1932 р., польського кримінально-процесуального кодексу 1928 р., польського кодексу зобов'язань 1933 р. та ін. В роботі доводиться, що діяльність цих судів, мовою судочинства в яких

була українська та польська мови, зберегла певні ознаки правосуддя, зокрема участь професійних захисників – адвокатів, професійність суддів, інстанційний розгляд справ.

Це лише основні положення та висновки дисертації, що характеризується чітко вираженою **науковою новизною**. Ціла низка положень була дисертанткою удосконалена або набула подальшого розвитку.

Зокрема, заслуговує на підтримку продемонстрований Трепак Л.М. науковий підхід до системного аналізу української, польської, російської та німецької історіографій, що дало можливість глибоко й всебічно дослідити німецькі окупаційні суди, судочинство в Галичині у Галичині в роки Другої світової війни.

На мою думку, багатьом наступним дослідникам державно-правових проблем історії Другої світової війни в нагоді стануть узагальнені Трепак Л.М. знання про особливості функціонування німецького окупаційного режиму в Галичині, структуру та повноваження органів влади дистрикту Галичина, окружних, міських та сільських органів окупаційної влади.

Безперечно, слід погодитись з одним із основних висновків дослідження, що судова система на окупованих українських землях була складовою частиною нацистського тоталітарного режиму. Дійсно, незважаючи на деякі особливості окупаційного режиму в дистрикті Галичина, він функціонував на загальних принципах, визначених керівництвом Третього Рейху для окупованих східних територій. Німецькі окупанти розглядали Галичину, як і інші українські землі, територією для військової та економічної експансії та поширення життєвого простору та ігнорували будь-які інтереси місцевого населення.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та повнота викладу

одержаних результатів дослідження в опублікованих працях

Ознайомлення зі змістом дисертації та авторефератом діє підстави

стверджувати, що сформульовані здобувачем положення, висновки, узагальнення є такими, що характеризуються науковою новизною і у сукупності забезпечують успішне розв'язання конкретної наукової проблеми, яка має істотне значення для науки історії держави і права. Наукове значення результатів дослідження полягає в тому, що положення і висновки, сформульовані у дисертаційному дослідженні, збагачують вітчизняну історико-правову науку положеннями щодо механізму нацистського окупаційного режиму в 1941-1944 рр., місця та ролі в ньому судових органів.

Основні положення та висновки дисертації мають, на мою думку, неабияке практичне значення. Вони можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері під час вивчення історії судової влади в Галичині в роки Другої світової війни, механізму нацистського окупаційного режиму на території України;

- у навчальному процесі положення і висновки рецензованого історико-правового дослідження можна застосовувати в межах викладання курсів «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія України», «Судові і правоохоронні органи»;

Матеріали дисертації можуть бути взяті до уваги у процесі правотворчості - для удосконалення законодавства України щодо суддів та працівників органів державної влади і місцевого самоврядування, які працювали на тимчасово окупованих Росією території АРК, окремих районів Донецької та Луганської областей.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію: обговорювалися на засіданнях кафедри історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка, викладені у доповідях на 8 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, інших наукових форумах. Основні положення та результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у 14 наукових публікаціях, у тому числі 6 наукових статтях, 5 з яких опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством

освіти і науки України, та тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Ці наукові праці присвячені різним аспектам проблеми та не дублюють одна одну.

Автореферат відповідає змісту дисертації, достатньою мірою розкриває її основні положення і загалом відповідає чинним нормативним вимогам. Зміст дисертації відповідає науковій спеціальності 12.00.01, з якої вона й подана до захисту.

Дисертація оформлена відповідно до чинних вимог, написана науковим стилем і літературною українською мовою. Стыль викладу матеріалу науковий, логічний, чіткий та виважений.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Високо оцінюючи, в цілому, дисертаційне дослідження Трепак Л.М., слід зазначити, що воно, поряд з безперечними достоїнствами, містить певні недоліки та положення, що потребують додаткової аргументації.

1. Не зовсім вдало, на мою думку, визначений об'єкт дослідження: він за своїм змістом майже повторює предмет, тобто є надто вузьким. Між тим, у самій назві роботи німецькі окупаційні суди і судочинство цілком справедливо визначаються як складова нацистського тоталітарного режиму. Отже, логічно було б і розглядати цей режим як об'єкт дослідження.

2. Історико-правовій роботі такого рівня, багато в чому новаторській, явно бракує повноцінного джерелознавчого підрозділу, в якому слід було б дати класифікацію джерел, їх характеристику. На жаль, цим питанням присвячено авторкою лише три сторінки тексту (с.22-24). При цьому чомусь взагалі не згадані такі види джерел, як спогади, листи, матеріали преси.

3. Під час захисту хотілося б почути від Трепак Л.М. більш детальну характеристику політики «контрольованого правового хаосу», про який йдеться у п.10 Висновків.

4. При проведенні подальших досліджень теми можна рекомендувати Трепак Л.М. звернути увагу на доцільність пошуку та узагальнення статистичних показників діяльності судових органів.

Висновок про відповідність дисертації вимогам

МОН України

Утім, зазначені зауваження, які переважно є рекомендаціями для подальшого наукового пошуку дисертантки, не позначаються на загальній позитивній оцінці роботи, яка носить самостійний і творчий характер.

Дисертацію виконано на високому науковому рівні. Оформлення дисертації відповідає вимогам МОН України.

Таким чином, дисертація Трепак Л.М. «Німецькі окупаційні суди та судочинство як складова нацистського тоталітарного режиму в Галичині (1941 – 1944 рр.)» є цільною, завершеною працею, мету дослідження досягнуто, а завдання виконані повністю.

Робота відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567 (зі змінами і доповненнями), а її авторка – Трепак Леся Михайлівна - заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

**Головний науковий співробітник
Інституту законодавства Верховної Ради України
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
член-кореспондент НАПрН України**

